

Manon Uphoff

Vallen is als vliegen / Padání je jako létání

Fragment p. 33-44 / Ukázka str. 33-44

Vertaald door / přeložila: Veronika ter Harmsel Havlíková

Jeviště a výprava

Už jako dítě jsem se podivovala nad klikatou čarou bolesti a násilí, která procházela naším rodinným životem. Počínaje ptáčky v kleci našeho staršího bratra Ťuňti, kteří se navzájem oklovovali dohola (až jim pod d'ubkatou kůží byly vidět fazolky jejich rychle tepajících srdíček), až po četné výbuchy a výtvoary plné pachu, barev a kontrastů, které se v dětském mozku ukládaly jako živé obrazy. Nádherné skelněné kouličky, které jsou zavěšené v naší rodinné paměti a dosud se v nás dokážou vehementně rozprsknout, a po mně, samozvané archivářce, požadují, abych jejich střepy zahrnula do nových vyprávění a konstelací. Abych se, řečeno s Nabokovem, dokázala osvobodit z „nadbytku jejich bohatství“.

Panovala tam jistá oddanost strachu. Jak v jeho zapříčiňování, tak v jeho zažívání.

Například při záludných hrách. Hra na schovávanou v naprosté tmě, naše matka Anna Alida zůstala kouřit dole v neosvětleném domě a HEEH nás potmě hledal, rukama bušil do každého schodu. My tři nejmladší (Kaj, Libby a já), jsme se vždy schovávali na stejném místě: v zaprášeném koutě za Ťuňťovou postelí. Koho se dotkne jako první, ten umře. Na chodbě se ozývalo noční šoupání, posmrkávání, vzlykání, bručení...

Ťuňťovy rituály: krůček dopředu, dva kroky dozadu. Jeho zaříkadla: bubnování pěstmi do hrudi, kousání vši silou do předloktí. Pyšně nám ukazoval otisky zubů, ohnivě rudé v bílém mase. („Heleďte, hezký, že jo, to jsem udělal já.“). Pak tu byla Henriho pořekadla („Vanitas, vanitatum, omnia vanitas“, „Jak v planoucím světla víru, cestu k Léthé naléztí mám? Dřív, než soumrak skryje řeku, vše, ó, vše, zapomínám!“) a jeho palce, které nám drtily spánky, když nám vykládal, kde má člověk největší slabinu, po straně lebky. Ale ať už jsem si s tím lámala hlavu sebevíc, všechno to patřilo k tomu druhu údivu, který si coby dítě vypěstujeme jako součást potřeby poznávat okolní svět. Jako člověk dokáže přemýšlet o jednáních a scénách na jevišti, ale již nikoli o „divadle“ a „jednání“ jako takovém.

Navíc jsem byla připravena na existenci v rámci fantazie. Narozená v roce 1962, v mrazivém prosinci legendárně třeskuté zimy („Celé Severní moře zamrzlo“), necelých osm

měsíců po osudné dopravní nehodě, při níž rodiče přišli o nejmladší dítě (chlapce Tobiasa, kterého v šesti letech na přechodu pro chodce v naší ulici plné obchůdků přejela couvající míchačka betonu). Mé narození bylo v očích HEHHa, mého otce a zploditele, tak výjimečnou a zázračnou událostí, že se díky ní navždy cítil spjat se Všemohoucím Stvořitelem, Věčným Spasitelem a Zachráncem. A jenž mě, novou formu života, připravoval na existenci ve stísnujících a zároveň okouzlujících kulisách.

Když jsme (Kaj, Libby a já) o několik let později coby benjamínci v plném počtu zalidnili Holbeinův svět, byl už zcela přeměněn v pódium kouzelníka. Ve fantaskní zrcadlové bludiště, v němž se HEHH často zmiňoval o tom, jak „horoucně“ miluje naši matku Annu Alidu, s takovou oddaností a vášní, o níž se nám všem „může leda tak zdát“.

V rozdělování své lásky byl dost přísný.

„Nejdřív maminka, potom zase maminka, potom hodně dlouho nic... pak zase hodně dlouho nic, a potom vy.“

Ačkoli si myslím, že ji miloval především tak, jak to dělávali v té době mnozí muži, a někteří možná i doposud. Jako kus řemeslně odvedené práce. Vysoce kvalitně vyrobený předmět. Nevím, jestli ji skutečně znal, či zda pocíťoval potřebu objevit, kým ve skutečnosti je. Co má či nemá ráda. Jaké jsou její potřeby, touhy nebo zájmy, a je otázkou, zda je vůbec znala ona sama.

Zdi našeho domu byly již tehdy ověšené obrázky a olejomalbami. Hlavně HEHHovými kopiemi děl velkých mistrů. Manetovou *Olympií*. *Tureckou lázní* od Ingrese. *Smrtí Sardanapalovou* Eugena Delacroixe (podle divadelní hry Lorda Byrona). Na zobrazeném výjevu je vidět král, jenž hodlá spáchat sebevraždu (vždycky jsem si myslela, že měl nějakou nevléčitelnou chorobu), nechává zničit všechn svůj majetek. Svůj harém, své otroky a své koně. Sám tomu líně přihlíží ze svého divanu, aniž hne brvou. Žena, jíž černý otrok podřezává hrdlo, byla vymalována do matčiny podobizny.

Nekladli jsme si otázky o dospívání mezi reprezentacemi této mnohotvárné nahoty, která byla stále a zároveň nikdy nekonečným opakováním naší vlastní matky. A později nás samotných, Holbeinových dcer. Naše tváře přilepené k jednomu a témuž idealizovanému tělu. Víím, že jsme si zvykly na lačný pohled kozlího oka a snažily jsme se, abychom si ho zasloužily.

Po Henne a Toddie tehdy nebylo ani stopy. Jako by byly odpradávná dospělá a jejich dětství jen mýdlovou bublinou. Krátkou a okolnímu světu skrytou hrou světla a lesku, která se rozprskla dávno předtím, než jsme se nastěhovaly do jejich bývalého pokojíčku vzadu

v domě. Byly vdané, měly děti, vypadalo to, že nikomu nechybí. Vím, že otci nepřipadaly moc chytré.

„Blbý, až to bučí“ a „hloupý jako hovádka boží“ byla okřídlená slova o Henne a Toddie, kterým jsme až dlouho do dospělosti a hluboko do našich pozdějších životů když ne přikyvovaly, tak jsme je aspoň v sobě nosily.

Podle matky byla Henne uzavřené dítě, plné tajností. Nervózní a plachá jako králík. Pořád churavějící, takže si vyžadovala pozornost. A Toddie (plné rty, kulaté oči, kadeřavé tmavé vlasy) byla už odmalička koketa.

Matka byla otcovým druhým začátkem a on jistě věděl, že žádný třetí už nepříjde. Byla životaplná a krásná jako těžký květ, jako amarylka, nalezená a objevená otcem jako něco zvláštního a tajemného. Jako růže na hnojišti. Jako drahocenný kus porcelánu, z něhož se kousek odštípl. Dobil ji, odvezl si ji, oprášil z ní špínu, posadil ji do domu své první rodiny, v doprovodu Henne a Toddie, a zahrnul ji přepychem.

*

O prvním setkání mých rodičů, o tom, jak se seznámili a jak se z nich stal pár, kolovaly různé historky. V každé z nich hrálo roli zdání a bytí, peníze, vážnost/postavení a svět krásy a umění (případně přístup k němu). V paměti utkvívala ta, že otec, svého času zaměstnaný v exekutorském úřadu svého tchána, byl vyslán, aby zabavil majetek mé matky a jejího prvního manžela.

Píše se rok 1949.

Dobře oblečený, skvěle obutý, s černě mramorovaným šanonem v ruce se Henri Elias Hendrikus Holbein, jenž přežil válečné léta bez větší úhony, vydal na uvedenou adresu, zazvonil a Anna Alida mu otevřela. Nepřekvapená, nezaskočená ho pozvala dál do malého obývacího pokoje, kde si na koberečku hrála dvě batolata, z nichž se měly stát mé sestry. Řekla mu, že si není co odnést, jak může sám vidět. V šedých očích se jí jiskřilo. Hlas měla příjemně hluboký a protkaný otupělým hněvem. Načež ji pozval na oběd. K dětem zavolala sousedku. Vydali se do kavárny v centru. Tam před ním nad dvěma šálky kávy rozvinula plátno svého života. Dětství bez otce, s negramotnou matkou, smrt prarodičů (v jejich čtrnácti podlehla babička nějaké nemoci, děda zemřel v deliriu, máchaje u černých kamen na uhlí noži po neviditelných démonech). Pidibyt v utrechtském Ondiepu (celá léta spaly s matkou v jedné posteli, cirkus Toni Boltini – „kdybych bývala chtěla, mohla jsem s nimi jet na turné“) a válka

(matka, jež se hrabala v odpadcích a žebrala o jídlo v téže ulici, kudy jako šestnáctiletá chodila zavěšená do mladého německého vojáka Wehrmachtu). Nakonec nálet, zranění nohy, a ukvapený sňatek s podvodníkem, který ji jako jediný v nemocnici navštívil („Myslí si, že každý jeho nápad je z ryzího zlata.“)

Šedivé plátno, na němž se musela matka se svou tváří madony zářivě vyjímat; jako voskované vánoční jablíčko (nepoživatelné, leč s příslibem zdraví a sladkosti).

Pochybuju o tom, že si HEHH tehdy uvědomoval, jak hluboká společenská propast mezi nimi zeje. Anebo to naopak moc dobře věděl. Pěťadvacetiletá Anna Alida k tomuto upravenému pánovi s učesanými vlasy jistě vzhlížela. K muži, jenž se vyjadřoval v rozvitých větách a exekuční papíry dvorně odsunul stranou. Který jí na druhý den nabídl, že dceruškám koupí botičky. Jeho bedlivému pohledu neuniklo, že doma chodí jen ve špinavých ponožtičkách...

Předpokládám, že po několika týdnech tajného života s matkou (ukradené hodiny v hotelovém pokoji, večere pod bílými kulatými lampami) se léta s první manželkou zcela ponořila pod hladinu a nepřipomínala nic víc než součást hry, kterou Henri hrál, aby zabil čas, dokud nepřijde nový, napínavější život, dokud nepřijde Anna Alida, ztělesněný chaos, v němž mohl uniknout ze sevření svého přísně řízeného vesmíru. Závazek, z něhož se chtěl vyvléknout dřív, než se oprátka kolem krku utáhne příliš pevně.

Pokud otec později někdy vůbec mluvil o letech strávených s první ženou (což téměř nikdy nedělal, stejně tak jako skoro nikdy nemluvil o svých prvních ratolestech), činil tak s chladem a údivem. Jako by i jemu připadalo nemožné, že žil se starší neforemnou dcerou poměrně zámožného obchodníka, v jehož impozantním domě vedl dlouhé, smyčkovité chlapské hovory – koňak, doutníky. Nebo že v manželském loži z tak těžkého dřeva, že se jím nedalo hnout a připomínalo rakev, docházelo k odměřeným kohabitacím. Ale pak potkal Annu, naši krásnou maminku, krasavici Annu.

Jak se přesně má matka Anna Alida dostala se svými dvěma dcerkami do Henriho bytu s tenkými podlahami a papírovými stěnami, kde se při každém pohybu rozcinkaly lustry a omítka opadávala ze stropu? Existují dvě verze. V té Henriho se jednalo o vše spalující lásku a vášně, díky níž „šli cestou necestou“. V té druhé nouze dohnala Annu Alidu, kterou její muž i s ratolestmi vykopl na ulici, aby se nastěhovala k Henrimu a jeho první ženě ještě předtím, než vzala manželka nohy na ramena. Načež se stala ne zcela dobrovolnou macechou jeho prvních potomků. V následujících letech mu jich sama porodila dalších šest. V roce 1951

Žuňtu (který se narodil o dva měsíce dřív a na svět přišel s mentálním postižením), v roce 1952 Maxe, v roce 1956 Tobyho, a nakonec nás nejmladší: níže podepsanou (1962), Kaje (1963) a Libby (1967).

Společně zahájili nový život, jenž stál po Henriho okamžitém vyhozov z tchánova podniku (skutečně ho to nepobavilo) dlouho ve znamení strašidelné chudoby, z níž se snažili vyhrabat. Život, v němž se jeho sen o nepřetržité inspiraci a svobodné tvorbě (s múzou po ruce) dennodenně tříštil o skaliska nové reality.

V těchto poválečných letech, v této nahlodané epoše účastníků, mlčících diváků a svědků mnohem děsivější reality, nebylo mnoho těch, kdo by cítili potřebu šťourat se a hrabat ve vlastním vnitřním životě. Jak moc chtěl být otec výtvarným umělcem? Jak moc chtěla matka jinou (důležitou) roli ve společnosti? Bylo po norimberských procesech, nejstarší bratr Henriho Eliase nicméně svého syna vyzbrojil druhým křestním jménem Adolf.

A šestiletá Henne, útlá a bledá, s pětiletou Toddie, baculatou a usměvavou (divokou a naparovačnou, takže to vypadalo, že ona je ta starší) se honily do neuklizených pokojích a schovávaly se pod postelí. Zíraly na vysokého důstojného muže s jasně modrýma očima, jenž hovořil francouzsky a latinsky a citoval dlouhé kusy biblických a románových textů. A který jim koupil takové lesklé lakovky.

Henriho možná mátl, jak brzy mu obě děvčátka začala říkat „tati“ a poddávala se jeho rukám, a spatřoval v tom úplatnost. Příliš rychlé odevzdání, zrádnou důvěru, již je třeba pohrdat. Jejich nejnápadnější vlastnost pro něj nejspíš tkvěla v jejich téměř nadzemské přitažlivosti, kterou nalézal propracovanější, zemitější a zralejší v naší matce. Jako by s sebou přinesla dvě ratolesti. Dvě tulipánové cibule, které nemají jiný cíl, než jednoho dne vykvést a trochu povyrůst, aby se jí podobaly. Představuju si, že do nich byl nějakou dobu blázen a nemohl se nabažit jejich nádherou.

Jak sedí u stolu, talíř před sebou, krajíc chleba v ruce. Jak kopají bosýma nožkama, ramínka něžně zaoblená. Nezřízená lačnost, s níž jedla Toddie, a pomalé, vláčné Henriho žvýkání. Jak prozkoumávají své nové bydliště; Toddie velitelka, ředitelka a vůdkyně, Henne podezíravá, bdělá, ale vždy poslušná. Nemohlo to trvat dlouho, než začal s jejich (pře)výchovou. Víc než cokoli jiného rozčilovala HEHHa jejich halasnost, „pitomé a nesmyslné chichotání“ a nepořádnost. Což byly věci, které považoval na narušení minimálních podmínek k tomu, aby mohl tvořit. Byl to muž z éry génia a víry v nespoutanost, jež se nazývá genialitou, a rozhodně nesnášel, aby do ní zasahovala obyčejnost, lidskost, dětskost a banalita. Jediný, od koho to akceptoval, byla Anna Alida, naše matka.

Ve srovnání s ní nevypadaly Henne s Toddie nejspíš ani jako pravé. Jak byly malé, tak v nich patrně spatřoval něco nevýrazného a nevyřsovaného. Jako by obrysy jejich života příliš brzy ztratily tvar. HEHH sám sebe rád považoval za estéta, za někoho, kdo ve všem hledá krásu a harmonii. Rovnováhu, jež se skrývá ve vzorcích, jež je třeba rozluštit, a v kódech, které je třeba dešifrovat.

Jenže Henne si šlapala na jazyk a často jí tekly z nosu nudle. A Toddie ještě nedokázala přečíst své jméno.

Zpočátku ho muselo jeho rozčilení samotného udivovat. Jak mu žhnuly tváře, když ho nechápaly, když nedělaly, co po nich žádá, nebo s tím otálely. Když dál dělaly kravál, ačkoli je nabádal k tichosti. Bílé blesky vzteku, když ho nebraly vážně. Neměl smysl pro humor a výsměch nesnášel. Jakmile zaznamenal něco, co se jen vzdáleně podobalo posměšku, pak mu v duši začalo rachotit a hřmít, a my byly svědky výbuchu. Jak někoho z nás rytmicky mydlil, dokud matka nezvolala: „Přestaň, vždyť ji zabiješ!“ A ponuré, v našich očích takřka komické „To je mi fuk“, které následovalo.

A stejně jako my na něj Henne s Toddie nejspíš zkoumavě hleděly, když nečekaně zvýšil hlas. Nebo vyjadřoval svou nespokojenost v neproniknutelně spletených větách. A později reagovaly div ne dřív než on. Každá po svém. Henne mlčky, zahryznutá do spodního rtu. Toddie vyzývavě, ručičku s roztaženými prsty na levém stehně, bradičku zdviženou.

Kdo ví, zda vlastní vystupování nesledoval jako analytik, jímž také byl, a se zájmem nesledoval jeho účinky? Přičemž ruka, která formovala a hnětla Henne s Toddie (a později nás), sem tam něco přebytečného uřízla, tamhle cosi zdůraznila, zase udávala tvar jemu.

